

KÜRESELLEŞME: NE KADAR TEK BOYUTLU?

GLOBALIZATION : TO WHAT EXTENT IS IT ONE-DIMENSIONAL?

Davut ATEŞ

Dış Ticaret Müsteşarlığı

ÖZET: Küreselleşme tartışmalarının özellikle Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra yoğunluk kazandığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar daha önce de bu alanda kimi kavramsallaştırma girişimleri ortaya çıkmışsa da, 1990'lı yıllarla birlikte 'küreselleşme', sosyal bilimler alanında üzerinde münhasıran çalışılacak en önemli konulardan bir haline gelmeye başlamıştır. Son 15-20 yıldır küreselleşme üzerine sayısız eser üretilmiş ve farklı bakış açılarına göre de küreselleşmeden ne anlaşılması gerektiği bir o kadar farklılaşmıştır. Küreselleşmenin farklı şekillerde anlaşılmasına neden olan en önemli konulardan birisi kuşkusuz, kavrama yüklenen ideolojik anlamdır. Bu kısa çalışmada, ideolojik olarak karşıt veya taraftarı olunmadan, küreselleşmenin ortak bir düzlemde nasıl kavramsallaştırılabileceğine ilişkin bir öneri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: *Küreselleşme, ekonomik serbestleşme, küresel bilinç, küresel ağlar, sivil toplum.*

ABSTRACT: Discussions on globalization began to get strengthened particularly after the collapse of Eastern Bloc. Despite the fact that there were some attempts before 1990s to conceptualize globalization, it became one of the distinguished fields of study in social sciences 1990s onwards. In the last two decades it has been produced a vast amount of works on globalization, and in line with each attempt, there emerged lots of different viewpoints on globalization. One of the most important issues that lead to differentiation in perception of globalization is undoubtedly ideological charging on the term. In this short paper, without becoming ideologically pro- or anti-, it will be attempted to present a proposal on how globalization can be conceptualized within a common context.

Keywords: *Globalization, economic liberalization, global consciousness, global webs, civil society.*

1. Giriş

Özellikle 1990'lı yıllarla beraber küreselleşme konusundaki tartışmalar yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Tartışmaların Soğuk Savaş sonrasında başlamış olmasına rağmen, küreselleşme olgusunun başlangıç tarihini iki kutuplu sistemin yıkılmasına bağlamak elbette yanlış olacaktır. Küreselleşmenin, temelde kapitalizmin ve ulus devletin tarihiyle denkleştirilebilecek bir geçmişe sahip olduğu konusunda sosyal bilimciler ve tarihçiler arasında yaygın bir görüş vardır (Anderson, 1974, 41; Hobsbawm,1968, 6; Hill, 1969, 18; Tilly, 1984, 142).

Küreselleşme olgusuna günümüz sosyal bilimcilerinden gelen yaklaşımlarda, bakış açısına göre küreselleşme sürecinin belirli kısımlarının yüceltildiği (Albrow, 1990, 8), aynı sürecin bir kısım boyutlarının ise önemsenmediği görülmektedir (Scott, 1997, Introduction). Halbuki, sürecin doğru ve anlaşılır bir şekilde açıklığa kavuşturulabilmesi için, küreselleşme olgusunun bütün alt süreçlerinin ve aktörlerinin incelenmesi ve değerlendirilebilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar, tek yönlü bir şekilde belirli ideolojik önceliklerin sözcülüğünü yapma görüntüsüne bürünecektir.

Bu çalışmada, küreselleşme olgusuna bütüncül bir yaklaşım getirebilmek amacıyla sürecin ayırıcı özellikleri, başlıca alt süreçleri ve aktörleri değerlendirilmeye ve bugün yaşamakta olduğumuz dünya farklı bir bakış açısıyla anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Böyle bir bakış açısı getirilmeye çalışılmasının ana nedeni, küreselleşmenin tek yönlü bir şekilde yorumlanmasının, özellikle küreyi ilgilendiren sorunlarla baş edebilmesinde büyük sıkıntılar yaratabileceğini ortaya koymaktır.

2. Küreselleşme Kavramsallaştırmasındaki Temel Sorunlar

Tarihte, dünya çapında ilişkiler ağı oluşturarak evrensel egemenlik iddiasında bulunan birçok imparatorluk var olagelmıştır. Ayrıca, birçok bölgenin katılımı ile ipek yolu örneğinde olduğu gibi dünyanın belirli bir parçasında yoğunluk arz eden ekonomik ve ticari ilişkiler ağı oluşturulabilmiştir. Ancak, bu girişimlerin hiçbiri, dünyanın belirli bölgelerini belirli ölçüde birbirine bağımlı hale getirmiş olmalarına rağmen, bugün tanık olduğumuz küresel ilişkiler ağına benzer bir durum ortaya çıkaramamışlardır. Halbuki, Rönesans ve Reform hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan akılcılığa dayalı aydınlanma felsefesi, bunu takip eden ulus devletlerin oluşumu ve özellikle onsekizinci yüzyılın ikinci yarısı ile ondokuzuncu yüzyılda yoğunluk kazanan sanayi kapitalizmi sayesinde dünyanın aşağı yukarı her köşesi ekonomik ağlarla örülmeye başlanmıştır. Kapitalist üretim ve tüketim tarzının getirmiş olduğu hammadde ihtiyacı, nihai ürünlerin yeni pazarlara satılabilmesi zorunluluğu ve bu sistemin işleyebilmesi için Avrupalı ulus devletlerin deniz aşırı imparatorluklar kurma girişimleri, bugün anlaşılan anlamıyla küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Wallerstein, 1974, 348). Her ne kadar, küreselleşmenin temelinde kapitalist üretim tarzının getirmiş olduğu zorunluluklar yatıyor olsa da, bu şekilde bir genişleme aynı zamanda aydınlanma felsefesiyle Avrupa'da yaşanan köklü sosyal ve siyasal değişimlerin de dünyanın diğer bölgelerine yayılmasına yol açmıştır. Dolayısı ile küreselleşme, hem ekonomik ilişkiler ağının dünya çapında yaygınlaşması ve yoğunlaşmasını ifade etmekte; hem de batılı siyasal, kültürel ve sosyal değerlerin dünyanın diğer toplumları tarafından kabul edilmesi gereken bir tercih olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu değerler, tüketim kültüründen demokratik yönetim tarzına, insan hakları anlayışından pozitif bilime kadar birçok alanı kapsamaktadır.

Küreselleşme süreci birbiriyle ilintili birçok alanı kapsıyor olmasına karşın, bugünün hakim literatüründe küreselleşme kavramsallaştırması pazar ekonomisi merkezli liberal ideolojinin tekelindeymiş gibi görünmektedir (Amin, 1997, 64-70). Özellikle, ekonomik alandaki ilişkiler ağının yoğunlaşması, toplumların birbirlerine daha bağımlı hale gelmesi, serbest ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar ve mali kaynakların serbest hareketi gibi günlük hayatı yakından ilgilendiren konuların

yoğunluklu olarak tartışılması nedeniyle küreselleşme, liberal ideolojinin yeni bir ifade şekli olarak algılanmaktadır (Gill, 2000, 1223-4). Halbuki, dünya çapında ekonomik ilişkiler ağının sanayi devrimi sonrası dönemde yoğunlaşması küreselleşme sürecinin itici en önemli nedeni gibi görünse de, bugün gelinen nokta itibarıyla dünya çapındaki ekonomik ilişkiler ağı, küreselleşme sürecinin alt süreçlerinden biri olarak kabul edilmelidir. Ancak, literatürde bu alt süreç bütün bir küreselleşme sürecini tanımlar hale gelmiştir.

Ekonomik ilişkiler ağının dünya çapında yoğunlaşması ve derinleşmesi elbette önemi azımsanacak bir olgu değildir. Zira, ekonomik ilişkiler ağı bütün insanların hayat seviyelerini ve maddi konumlarını doğrudan etkilemektedir. Belki de bu yüzden olsa gerek, küreselleşme söz konusu edildiğinde akla gelen ilk yansımaları hep ekonomi merkezlidir. Ülkelerin dış ticaretini serbestleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımcıları çekebilme için pazar ekonomisi ilkeleri çerçevesinde yasal ve idari önlemler alması gibi uygulamalar istihdam artışı ve büyüme gibi makro ekonomik hedeflerle yakından bağlantılıdır. İstihdam ve büyüme ise insanların hayat seviyelerini belirleyen ve onlara geleceğe dönük planlar yapma fırsatı veren olguların başta gelenlerindedir. Bu yüzden ekonomik ilişkiler ağının derinleşmesi ve yoğunlaşması küreselleşmeyi tanımlamada en önemli kaynaklardan biridir. Ancak, bu ekonomi merkezli algılamaya yoğunluğu küreselleşme sürecinin farklı boyutlarına dikkat çeken yaklaşımların görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Üstelik ortaya atılan farklı ancak önemsiz görülen yaklaşımlar ekonomi ve insanların hayat seviyeleri ile ilgisiz de değildir.

Küresel ortamda sanayi kapitalizminin kabuk değiştirmesi sonucunda, eski dönemlerde çok önemli olduğu farz edilen ve özellikle çevre kirliliğine neden olan ağır sanayi yatırımlarının gün geçtikçe dünyanın gelişmekte olan ülkelere doğru kaydırılması, buna karşın bilgi ve hizmet yoğun sektörlerin gelişmiş ülkelerde daha da teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması, küresel kapitalizm olarak tanımlanabilecek ekonomik ilişkiler ağında, göreceli olarak üretimin ve refahın farklı merkezlerde yeniden dağıtılmasına neden olmaktadır (Amin, 1997, 31). Küresel kapitalizmin bu şekilde hareket etmesindeki temel itici güç, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki iş gücü ucuzluğu ve çevre korunmasına ilişkin düzenlemelerin yetersiz veya gevşek olmasıdır. Yani, gelişmekte olan ülkeler hem ucuza üretmekte, hem de üretimin neden olduğu doğal felaketi kendi topraklarında daha fazla hissetmektedir. Elbette, bu üretim modelinin bu şekilde devam etmesi mümkün değildir. Zira, çevre kirliliği konusu yavaş yavaş ulusal sınırların ötesine geçmekte ve bütün kürenin ortak sorunu haline gelmektedir. Aslında küreselleşmenin ekonomi merkezli olması ve insanların sağlığı ve hayat seviyeleri ile doğrudan ilgili konuların ekonomik küreselleşmenin gölgesinde kalması, bireylerin ve toplumların nüfus artışından kaynaklanan işsizlik vb. sorunları kısa vadede çözmek istemeleri ile denk gelmektedir. Böyle bir eş zamanlılık küreselleşmenin sadece ekonomik boyutu ile ön plana çıkmasına neden olmakta ve ülkeler tarafından alınan kararların da küresel kapitalizmin talepleri doğrultusunda şekillendirilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Küreselleşmeye bütüncül yaklaşımlar getirmeye çalışan sosyal bilimcilerin kavramsallaştırmalarına bakıldığında, her yaklaşım sadece bir boyutu daha fazla ön plana çıkarıyor olsa da, bu geniş tanımlamalar bütünüün ortak paydası, küresel ilişkiler ağında zamanın ve mekânın önemini yitirmesi ve küresel ölçekte bir bilincin

ortaya çıkıyor olmasıdır (Friedman, 1992, 70). Küreselleşme olgusuna bütüncül bir yaklaşım getirmeye çalışan en ciddi önerilerden biri R. Robertson tarafından ortaya atılmıştır. Bir sosyolog olarak Robertson, küreselleşmeyi küresel bazda bir bilincin ortaya çıkması olarak tanımlıyor (Robertson, 1992, 1-2). Eğer durum böyleyse, modern sosyal bilimlerin temeli olarak kabul edilen geleneksel sosyolojinin köklü bir dönüşüme tabi tutulması gerektiğini vurguluyor Robertson. Zira, küresel ilişkiler ağının her alanda yoğunlaşması küresel bir toplumun ortaya çıkışına işaret ediyor. Küresel toplum ana inceleme birimi olursa da, geleneksel sosyoloji, sahip olduğu mevcut kuramsal araçlarla küresel toplumu incelemekte büyük zorluklarla karşılaşabilir. Bu yüzden, sosyal bilimlerin diğer alanlarındaki disiplinlerin, ortaya çıkan bu küresel durumu açıklayabilme kabiliyetine kavuşturulabilmesi için, öncelikle sosyolojinin kendi içerisinde bir devrim yapılması gerekiyor (Robertson, 1992, 16). Kuramsal düzeyde Robertson'un bu önerisi makul görünüyor olsa da, küresel durumun tam olarak algılanmasına ve kavramlaştırılmasına yardımcı olmuyor. Zira, Robertson, sosyolojinin üstlenmesi gereken yeni roller konusunda bu kadar ısrarcı olurken, küresel güç ilişkilerinin önemini azımsıyor. Ayrıca, bir toplumda var olan ekonomik, siyasal veya kültürel güçler arasındaki ilişkiler ağının ve etkileşiminin tam olarak ortaya konabilmesi ve buna uygun bir kavramlaştırma yapabilmesi için, küresel ortamdaki bu güçlerin, süreçlerin ve aktörlerin iyi belirlenmesi ve buna uygun kuramsal araçlar edinilmesi gerekiyor.

3. Küresel Ortama Bütüncül Bir Yaklaşım

Yeni kuramsal araçlar edinilmesinin gerekliliği çerçevesinde, küreselleşmenin kapsamlı bir tanımının yapılması, ayırıcı özelliklerinin belirlenmesi, alt süreçlerin ortaya çıkarılması ve bu alt süreçlerin başlıca aktörlerinin tanımlanması öncelik arz ediyor. Böyle bir kavramsallaştırma sonucunda sürecin ne olduğunu anlayabilirse, süreç içerisindeki güç ilişkileri ve ileriye dönük beklenti, talep ve endişeler daha kolaylıkla ortaya konabilir.

3.1. Tanım

Küreselleşme en anlaşılır biçimde, “İnsanlığın gelişiminde, dünya çapında bir bilincin ortaya çıkmasına neden olan ekonomi, toplum, siyaset ve kültür ve kimlik alanlarındaki alt süreçlerin çelişkili dayatmalarıyla yönlendirilen ve desteklenen belirli tarihsel bir aşama” olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama, küreselleşmeyi alt süreçlerden oluşan tarihsel bir süreç ve dünya çapında bir bilinç ortaya çıkmasına neden olan bir olgu olarak görmektedir. Tarihsellik, alt süreçlerin bulunması ve ortak bilinç bugünü anlamak için gerçekten önemlidir. Tarihsellikten kastedilen, küreselleşme sürecinin yer ve zaman bağlamında gerçekleşiyor olmasıdır. Tarihsellik, ayrıca, küreselleşmenin oluşum zincirlerinin devam etmekte olduğunu da gösterir. Tarihsel olan insan müdahalesine her zaman açıktır. Ve bu müdahaleler her zaman köklü değişimler getirebilir. Küreselleşme tarihsel bağlamdan kopartılarak evrensel bir durum haline getirilirse, değişim ve insan müdahalesi yok sayılmış olur. Tarihsel bir durumun evrenselleştirilmesi, tarihi yönlendiren, yapan ve gerçekleştiren bireyin ve toplumların bilincini ve etkinliğini yok saymakla eşdeğerdir. Ayrıca bu tanım, küreselleşmenin birçok alt süreçten oluştuğunu ve tek bir alt sürecin zihniyeti ile tam olarak anlaşılamayacağını ortaya koymaktadır. Tarihsel bağlamda ve katılımcı kesimlerin baskıları altında, küreselleşme, dünya çapında ortak bir bilincin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu ortak

bilinç, kürenin tek bir analiz, hareket ve anlam zemini olduğuna ilişkin bir bilinçtir. Elbette, farklı alt süreçlerin farklı beklentilere sahip aktörleri bu zeminde kendi taleplerini daha fazla hissettirme çabası içerisinde. Ancak, bütün katılımcıların çabası ortak küresel zeminde cereyan etmektedir. Bütün katılımcılar zeminin biricikliği konusunun bilincindedir. Küresel bilincin gelişmesi, elbette küresel bir toplum olma bilincinin ortaya çıkışını doğrudan çağrıştırmayabilir. Ancak, mücadele edilen zeminin ortak olması ve bu zeminin geleceğine dönük kimi ortak endişeler ve beklentiler küresel bir toplum olma bilincini ilerleyen zamanlarda kamçılabilir.

3.2. Küresel Ortamın Ayırıcı Özellikleri

Küreselleşme sürecinin ayırıcı özelliklerine bakıldığında, aydınlanma ve modernite gibi kavramlarla küreselleşmenin çoğu kere birlikte anıldığına tanıklık ediliyor. Bu anlamda örneğin A. Giddens, küreselleşmenin tarihsel olarak moderniteden ayırılmayacağını önemle vurgular (Giddens, 1990, 55-8). Bu birlikte anmanın temel nedeni, küreselleşme sürecinin modernitenin bir devamı olarak kavramsallaştırılmasıdır. Halbuki, aydınlanma süreci ve modernite gibi kavramlar ile küreselleşmenin bazı ortak noktalarının bulunmasına rağmen, mutlak bir biriktelik ve devamlılık küreselleşme sürecinin gerçek anlamda kavramsallaştırılmasına ve küresel güç ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yardımcı olmayacaktır. Zira, küreselleşmenin aydınlanma ve moderniteden çok farklı özellikleri bulunmaktadır (Bretherton, 1996, 3). Zaten bu özellikler nedeniyle küreselleşme ayrı bir tarihsel bağlam oluşturmaktadır (Robertson, 1992, 182-3). Bu kapsamda, küreselleşme sürecinin diğerlerinde olmayan en önemli özelliği tarihsel olmasıdır. Yani, evrensellik, modernite ve aydınlanma gibi paradigmlar tarihsel gelişimlerden bağımsız olarak belirlenen bir insanlık durumu ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Onların ideali her zaman ve her yerde geçerli ve kabul gören evrensel değerlerin yerleştirilmesiydi. Halbuki küreselleşmenin böyle yeknesak olarak tanımlanabilecek bir amacı ve ideali yoktur. Tarihsel olarak, bugün gelinen nokta itibarıyla küreselleşme aşaması modernitenin bir devamı sayılabilir, ancak felsefi anlamda kesinlikle ayrı bir dönemdir. Modernite ve aydınlanma tek tip rasyonel bir birey ortaya koyabilme çabası içindeydiler. Buna karşın küreselleşme sürecinin böyle iyi tanımlanmış bir amacı mevcut değildir. Tam tersine, küreselleşme kimlik, kültür ve dünyayı algılayış farklılıklarının olabildiğince fazlalaştığı bir durumu gösteriyor. Ayrıca, modernite ve aydınlanma, batılı toplumların dünyanın diğer bölgelerini medenileştirme girişimlerine rasyonel bir gerekçe oluşturmuş iken, göreceliliğin, medeniliğin, akılcılığın ve pozitif bilim anlayışının olabildiğince sorgulandığı küresel ortamda, küreselleşmeyi modernitenin bir devamı olarak algılamak, emperyalizm ve kolonyalizm örneklerinde olduğu gibi batılı toplumların diğerleri üzerinde yeni tahakküm kurma girişimlerine gerekçe hazırlamak olur. Ötekileri medenileştirme konusunda batılı girişimlerin acı tecrübeleri henüz hafızalarda iken, küreselleşmeyi modernitenin bir devamı olarak kavramlaştırmak, küresel ortamda hızla ortaya çıkan farklılıkları görmezden gelmek veya farklılıkları yeniden tek tipleştirmeye çalışmakla aynı anlama gelecektir.

3.3. Küreselleşmenin Alt Süreçleri

Küresel ortamda farklılıkların yansımaları sürecin alt süreçlerinde ve bu alt süreçlerin hakim aktörlerinde gözlenebilir. Küreselleşmenin alt süreçleri bugün gelinen nokta itibarıyla dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlar, ekonomik serbestleşme hareketi, dünya çapında tek bir toplum olma bilincini kamçılayan sivil

toplum girişimleri, kültür ve kimliğin yerelleşmesi ve hükümetler arası girişimlerin yoğunlaşmasıdır.

3.3.1. Ekonomik Serbestleşme

Ekonomik serbestleşme hareketi uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Ekonomik serbestleşme, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkışı ve özellikle sanayi devrimi sonrası dönemde dünyadaki ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi üzerine bina edilmiş ve liberal ideolojinin ekonomi alanındaki uygulamalarını kavramlaştırmış bir harekettir. Adam Smith'in meşhur kitabı "Milletlerin Zenginliği"nde ilk kuramsal nüveleri bulunan hareketin temel çıkış noktası, uluslar arasındaki serbest ticaretin ulusların milli refahlarının artırılmasına katkıda bulunacağı hipotezidir. Serbest ticaret kuramı ilerleyen yıllarda geliştirilmiş, ve ulusun hangi üretim dalında rekabet gücü var ise o üretim alanında yoğunlaşması ve dünya serbest ticaret sistemine katılmasını öngörmüştür. Bugünün dünyasında, serbest ticaret kuramı artık dünya ekonomisinin serbestleştirilmesi ilkesi üzerine kurulmaya çalışılmakta, sadece ticaretin değil, yatırım ve finans hareketlerinin de serbest bırakılması, uluslar arasında ekonomiye ilişkin politikaların yeknesaklaştırılması ve dünyanın tek bir pazar konumuna getirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak, bu tek pazar idealindeki eksikler, klasik iktisat kuramında üretim faktörlerinden biri olarak kabul edilen işgücünün serbest dolaşımı konusunda hala bir ilerleme kaydedilememiş olmasıdır. Ayrıca, liberal kuramdaki asgari kamu otoritesinin de dünya ölçeğinde kurumsallaştırılması ve asgari kamu hizmetlerinin sunulması konusunda serbest pazar ekonomisi taraftarlarınca bir girişim mevcut değildir. Tek pazar olma yolunda ilerleyen dünya ekonomisinde kamu hizmetleri hala ulus devletler tarafından yürütülmektedir. Her ne kadar ekonomik serbestleşme hareketi, ulus devletinin ekonomi alanındaki işlevlerini iyice sınırlandırmaya çalışsa da, dünya çapında ekonomik faaliyetlerin güvenli bir şekilde sürdürülebilmesi için yerel düzeyde ulus devletinin güvenlik arzına gereksinim duymaktadır.

Ekonomik serbestleşme hareketinin başlıca aktörlerinin çok uluslu şirketler olduğu gözlenmektedir. Elbette, çok uluslu şirketlerin küresel bazdaki etkinliklerine hukuki zemin kazandıran ve İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik düzenin vazgeçilmez kurumlarını oluşturan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi hükümetler arası kuruluşların düzenleyici ve teşvik edici rollerini unutmamak gerekir. Uluslararası ticaret, yatırım ve finans alanlarındaki serbestleşme, küresel ölçekte kurumsallaşmaya çalışan kapitalizme yeni bir ivme kazandırmıştır. Doğal kaynakların temini, üretim tesislerinin re-organizasyonu, pazarlama stratejilerinin yeniden şekillenmesi, teknolojinin önemli hale gelmesi ve bilgi teknolojilerinin kullanımı konularında bir önceki yüzyıl ile karşılaştırıldığında, küresel ekonomik aktörlerin devletlerin işlevlerini önemli oranda sınırlandırdığı görülmektedir. Vergi, yatırım, ticaret, finans ve sosyal güvenlik gibi devletin ekonomi merkezli politikaları küresel ekonomik aktörlerin beklentileri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bunun da en önemli nedeni, devletin istihdam yaratabilmesi ve dolayısı ile vatandaşlarına daha iyi bir hayat seviyesi sunabilmesinin temelinde yabancı sermaye girişinin yatıyor olmasıdır. Eğer geleneksel anlamda devlet, işlevlerini yerine getirmeye devam ederse, bu, vatandaşlarının hayat seviyelerinin yükseltilmesi anlamında çok keskin bir hayal kırıklığı yaratabilir. Aslında, son yarım yüzyılın verileri incelendiğinde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir dağılımının sürekli bozulduğu

görülmeyle birlikte (UNCTAD, 1999), yabancı sermaye ve yatırımın gelişmekte olan bir ülkede istihdam yaratması ve göreceli olarak bir önceki konuma göre daha iyi bir hayat seviyesi getirmesi, devletlerin çok uluslu şirketlerin beklentilerine olumlu yanıt vermesini meşru kılıyor gibi görünüyor. Ancak, bu her zaman sorgulanmaya açık bir gelişmedir. Zira, değerler mutlak olarak karşılaştırıldığında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin aldıkları paylar arasındaki fark her geçen gün artmaktadır.

3.3.2. Küresel Sivil Toplum Girişimleri

Kuşkusuz küresel ortamın en dikkat çekici alt süreçlerinden birisi, faaliyetleri gittikçe yoğunluk kazanmaya başlayan sivil toplum girişimleridir. Salamon'un dikkat çektiği gibi (Salamon, 2000), kapitalist üretim tarzının küresel bazda yaygınlaşması ve özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevre korunmasına ilişkin düzenlemelerin küresel ekonomik aktörlerin de beklentileri doğrultusunda iyi yerleştirilememiş olması, ayrıca küresel bazda üretilen ürünün dünya ölçeğinde adil olmayan bir şekilde dağıtılıyor olması ve demokratikleşme ve insan hakları gibi temel değerlerin uygulanmasının bölgeden bölgeye veya ülkeden ülkeye farklılıklar arz ediyor olması, küresel ölçekte hükümetler dışı örgütler olarak da adlandırılan sivil toplum girişimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sivil toplum girişimlerinin temelinde üç ana neden gözlemleniyor. Birincisi, ileri düzey kapitalist üretim zihniyetinin dünya ölçeğinde yaratmış olduğu doğayı yıkıcı etkidir. Çevre kirlenmesi, ozon tabakasındaki incelme veya köklü iklim değişimleri ve doğal olmayan gıda üretiminin yaygınlaşması genelde çevreci diye nitelendirilebilecek küresel bir girişimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tür sivil toplum örgütlerinin temel endişesi, üretim modeli bu şekilde devam ettiği takdirde bir tür olarak insanlığın ve küredeki ekolojik düzenin geleceğinin riske edildiğidir. Küresel sivil toplum girişimlerinin ortaya çıkmasındaki ikinci tür neden, yine küresel kapitalizmin getirmiş olduğu, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki refah farkının gittikçe açılıyor olmasıdır. Mal ve sermaye hareketleri serbestleşirken, işgücünün serbest dolaşımına hala izin verilmemesi ve çevre korunmasına ilişkin önlemlerin gelişmemiş ülkelerde bilinçli bir şekilde alınmaması bu adaletsizliğin artmasındaki en temel öge konumundadır. Küresel ölçekte artan adaletsiz refah dağılımı dünyadaki istikrar ve güveni tehlikeye atmaktadır. Üçüncü neden ise, ilk iki nedene bağlı olarak ulus devletlerin küresel ölçekte ortaya çıkan sorunları çözmekteki yetersizlikleridir. Tam tersine, ulus devletler konvansiyonel-nükleer-biyolojik-kimyasal silahlanmaya hala önemli harcamalar yapmakta, bu harcamalar doğrudan doğruya insanların hayat seviyelerini olumsuz etkilerken, aynı zamanda küresel bir güvenlik felaketinin de habercisi olmaktadır. Ulus devletin belki de meşruiyet temelini aşınmasındaki en temel öğelerden biri, ortaya çıkan küresel sorunları çözme kabiliyetinden yoksun olması, üstelik kendi uygulamalarının bir küresel felakete yol açabilecek nitelikte genişlemesidir. Ayrıca, demokratikleşme ve insan hakları gibi temel değerler konusunda dünyadaki çifte standartlı uygulama da küresel sivil girişimlerin ortaya çıkmasına neden olan diğer önemli bir faktördür. Özellikle bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler sivil girişimlerin çabuk örgütlenmelerini ve eylemlerini dünyaya kısa zamanda duyurmalarını kolaylaştırmıştır. Sayıları binleri bulan küresel sivil girişimlerin çoğunluğunun hedefinde, küresel kapitalizm ile işbirliği içerisinde çalışan ulus devletler bulunmaktadır.

Küresel sivil girişimlerin önündeki en büyük çıkmazlardan biri kuşkusuz, sivil girişimlerin faaliyetlerini devam ettirebilmek için mali kaynaklara ihtiyaç duymaları ve bu kaynağın genellikle çok uluslu şirketler tarafından sağlanıyor olmasıdır. Gönüllü bağışlarla faaliyetlerini sürdüren sivil girişimler ile çok uluslu şirketler arasında bir çıkar ilişkisi oluşturulmuştur. Sivil girişimlere yaptıkları bağışlar sayesinde çok uluslu şirketler belirli bir meşruiyet zemini kazanmakta, sivil girişimler ise faaliyetlerini bu bağışlarla sürdürmekte, böylece sponsorların arz edeceği mali kaynaklara bağımlı hale gelmektedir. Bu tür bir bağımlılık ilişkisinin sivil girişimlerin üretmiş olduğu söylem ve eylemlerin esasını ne ölçüde sulandırdığının belirlenmesi için elbette örnek örgütler bazında ampirik çalışmalar yapılması gerekse de, böyle bir bağımlılık ilişkisinin varlığı bile sivil hareketlerin söylem ve eylem özgürlüğünü sınırlandırdığı, yer yer saptırdığı ve kısmen yönlendirdiği açıktır. Bu tür bir yönlendirme ve saptırma, bazı devletlerin insan hakları konusundaki uygulamaları acımasızca eleştirilir ve dünya kamuoyunun bilgisine sunulurken, aynı tür uygulamaları gerçekleştiren diğer bazı devletlere ise sessiz kalınması veya sorunun yok sayılıyor olarak yansımada açıkça görülebilmektedir.

Ancak, her şeye rağmen küresel sivil girişimler küreselleşen dünyada önemli aktörlerden bir haline gelmiştir ve gün geçtikçe daha da güçlenmektedir. Güçlenmelerindeki en önemli nedenlerden biri, özellikle doğal felaket, iç savaş veya az gelişmişlik sorunlarına bağlı olarak dünyanın belirli ülkelerindeki devlet işlevinin yetersizliğidir. Sivil girişimler, devletlerin üstlenmesi beklenen temel gıda, ilaç ve barınma vb. temel ihtiyaçların sağlanması gibi işlevleri daha fazla üstleniyorlar. Bu durum eylemlerine önemli bir meşruiyet zemini oluşturmakta, kapitalist üretim modelinin ve ulus devletin geleneksel güvenlik gereklerinin neden olduğu çevresel ve küresel tehditleri dünya kamuoyunun önüne kolaylıkla sunabilmelerine ve sempati kazanmalarına olanak tanımaktadır. Küreselleşmenin tanımında üzerinde önemle durulan küresel bilincin ortaya çıkmasına en büyük katkıyı sağlayan aktörlerin başında sivil girişimler gelmektedir. Ulus devletler ve küresel kapitalizmin aktörleri olan çok uluslu şirketler, kendi öncelikleri çerçevesinde belirledikleri politikaların sınırları dahilinde küresel ortak zemine katılmakta ve bu zeminin renginin sadece kendi öncelikleri kapsamında şekillenmesine çalışır iken, sivil girişimler zeminin ortaklığının sadece belirli çıkarların daha fazla ön plana çıkarılması gibi dar bir çerçeveye sığmayacak kadar çok boyutlu olduğunu, çok boyutluluğun başında da zeminin güvenliğinin ön planda olması gerektiğini vurgulayarak, küresel bilincin insanlığın ortak geleceğini ilgilendirdiği noktasını öne çıkarmaktadırlar. Bu anlamda, sivil girişimler ortak bilinci gelecekte daha barışçıl ve sürdürülebilir bir ortak zemine sahip olma olarak algılarken, çok uluslu şirketler ve ulus devletler ortak zeminin sınırsız bir rekabet ortamı olarak algılanmasını ön plana çıkararak, daha kavgacı bir bakış açısına sahip bulunmaktadır.

3.3.3. Yerelleşme Hareketi

Küreselleşmenin diğer önemli bir alt süreci kimlik ve kültürün yerelleşmesidir. Yerelleşme iki kutuplu bir şekilde gelişmektedir. Birincisi, ulusal değerlerin kimlik ve kültür tanımlamalarında baskınlığının ve tekelinin reddi temeli üzerinde gelişen ve ulusallığı tehdit eden boyuttur. Yerelleşmenin ikinci önemli boyutu ise küresel kapitalizmin dayatmış olduğu tek tip tüketim modeli üzerine kurulu moralite ve kimliğin reddidir. Yerel aktörler kimlik ve kültür konuları üzerinde durarak ulus

devleti içeriden gayri meşrulaştıran bir yapıda gelişmektedirler. Bir tarafta ulus devletin dayattığı ulusalcı kimlik ve politikaların reddi, diğer tarafta da küresel kapitalizmin dayattığı tek tip tüketim kültürünün reddi yerel kimlik ve kültür politikalarının ortaya çıkmasındaki en temel öğeler konumundadır. Kimlik politikası daha çok bireysel alandan kaynaklanırken, kültür politikaları daha çok grup kimliğinden kaynaklanmaktadır. Bireysel alanda aydınlanma felsefesinin getirdiği ve liberal kapitalist küreselleşme ile dayatılan bireyselleşme ideali çerçevesinde, küresel ortamda bireysel tercihler geleneksel konumlarından oldukça farklılaşmaya başlamıştır. Cinsiyet merkezli şekillenen bu bireysel tercihler ataerkil toplum ve siyaset yapısına önemli tehditler getirmektedir. Diğer taraftan, bu aşırı bireyselleşme içerisinde, kimliğin aslında bir farklılıktan doğduğu ve bir grup niteliğinden ortaya çıktığı varsayılır ise, birey, kendisini ulusal kimliğe yabancı hissetmekte, daha çok yerel merkezli etnik veya dini kimi kültürel öğelere dayanarak yeni bir kimlik arayışına girmektedir. Bu yerel kültür merkezli kimlik arayışları ve bunun sonucunda ortaya çıkan yerelleşme hareketi, ulus devletin moralite üzerindeki tekeli kırılmakta ve parçalanmaktadır. Zaten, küresel kapitalizm ile işlevleri iyice sınırlandırılmış olan ulus devletin en önemli dayanak noktası olarak kalan ulusal kültür ve kimlik böylece parçalanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreç doğrudan, devletin siyasal meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmakta ve mevcut devlet yapısının yerel özellikleri temsil etmediği gerekçesiyle ulus devletin topraksal bütünlüğü tehdit altına girmektedir. Aynı şekilde küresel kapitalizmin tek tip tüketim modelinden kaynaklanan homojenlik bireylerin kimliklerinin dezenformasyonuna neden olmakta, ve ortaya çıkan kimlik krizi nedeniyle bireyler, özgünlüklerini ortaya koyabilmek amacıyla yerel özelliklere dayanan ve geleneksellikten beslenen bir kimlik arayışına girmektedir. Zira, küresel ortamdaki yeknesak üretim ve tüketim kültürü, ayrıca devletlerin benzer siyasal rejimlerle idare ediliyor olması, ulusal kimliğin ayırıcı özelliklerini aşındırmıştır. Ulusal kimliğin bir referans noktası olmaktan çıkması ve yeknesak küresel tüketim kültürünün dayatılması nedenleriyle birey, kendi özgün kimliğinin arayışına girmekte ve burada karşısına çıkan en muhtemel seçenek olarak geleneksel yerel kimlik özelliklerinin küresel ortamda yeniden üretilmesi olmaktadır. Modernitenin bir ürünü olan kimlik, farklılıktan kaynaklanmaktadır. Kimliğin var olabilmesinin temelinde farklılıkların olması yatar. Küresel ortamda ileri düzey kapitalizmin yeknesaklaştırma dayatması farklılıkları ortadan kaldırıcı bir etki yapmaktadır. Benzeştirme ve tek tipleştirme ise modern dönemde kimlikle tanışan bireyin ayırıcı özelliklerini tehdit etmektedir. Söz konusu bu ayırıcı özelliklerin ortadan kaldırılması riski, bireylerin yeni kimlik kazanma arayışları ile sonuçlanmaktadır.

Küresel ortamda yoğunluk kazanmaya başlayan kimlik/kültür politikaları kimi zaman önemli bir istikrarsızlık kaynağı olarak sunulmaktadır. Zira, yerel kültürel taleplerin bir süre sonra ulus devletin topraksal bütünlüğünü tehdit eder hale gelmesi nedeniyle, yerel çatışmalar ortaya çıkabilmektedir. Ancak, burada çatışmaların ve istikrarsızlığın sorumluluğunu sadece kültür politikasına yüklemek haksızlık olacaktır. İstikrarsızlığın önemli bir kaynağı aslında küresel ortamda geleneksel rol ve işlevlerinde önemli kısıtlamalar yaşayan ulus devletin ulusal kültür tekeli bırakmak istememesindeki ısrarcı duruşudur. Ekonomi ve sosyal güvenlik gibi alanlarda işlevlerini önemli oranda kaybeden ulus devlet, varlığının devamını ulusal kültüre dayanmış görünüyor. Bir anlamda ulusal kültür ulus devletin son dayanak noktasını teşkil etmektedir. Bu aşamada ortaya çıkan yerel/kültürel talepler,

doğrudan ulus devletin varlığına tehdit eder olarak algılanmaya neden olmaktadır. Savunulması gereken son nokta olarak görülen ulusal kimlik ve kültürün bu türlü bir tehditle karşı karşıya kalması dünyanın özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerindeki ulus devleti paniğe sokmaktadır. Panik havası içerisinde doğal ve en temel uygar talepler olarak algılanması ve tanınması gereken yerel/kültürel talepler, topraksal bütünlüğü parçalayacak bir tehdit olarak algılanmakta ve ulus devletin buna cevabı çok sert olabilmektedir. Elbette merkez dışı ülkelerde böyle bir panik havasının ortaya çıkmasında, bu bölgelerin ulus devlet tarihinin yakın bir geçmişe dayanıyor olmasının getirmiş olduğu aşırı duyarlı durum da söz konusudur. Halbuki, batılı liberal-demokratik toplumlarda yerel kültürel talepler olabildiğince tanınmakta ve kültürel temsile imkan verilmektedir. Zira, bu ülkelerin ulus devlet tarihleri uzun bir geçmişe sahiptir ve bu nedenle topraksal bütünlük konusunda kültürel taleplerden kaynaklanabilecek bir güvenlik endişesi bulunmamaktadır.

3.3.4. Hükümetler Arası Girişimler

Küresel ölçekteki hükümetler arası girişimler, temel olarak yukarıda değerlendirilen üç ana sürecin beklenti ve talepleri doğrultusunda gelişmektedir. Aslında, hükümetler arası örgütlenmeler diğer üç tür aktör grubunun taleplerine ve beklentilerine cevap verebilme veya onların tehditlerini sınırlandırabilme anlayışı temelinde şekillenmektedir. Bir anlamda, hükümetler arası örgütler mevcut devletlerin meşruiyetini devam ettirebilmeleri için küresel bir işbirliği ortamı yaratmayı hedeflemektedir. Devletlerin küresel sürece müdahale yöntemi artık hükümetler arası girişimlerle diğer alt süreçlerin taleplerine olumlu veya olumsuz cevap vermek şeklinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Her iki durumda da, devletler bir meşruiyet sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Zira, alt süreçlerin beklentileri birbiriyle taban tabana zıt olabilmektedir. Devletlerin, bu beklentilerden birini diğerine tercih etmesi, tercih edilmeyen kesimlerin gözünde devletin meşruiyetinin yeniden gözden geçirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Çevre duyarlılarının hoşuna gidecek hükümetler arası bir karar çok uluslu şirket ve onların çalışanlarını hoşnut etmemekte, ya da çok uluslu şirketlerin hoşuna gidecek bir karar çevre duyarlılarını hayal kırıklığına uğratmaktadır. Küresel ortamda devletin rol ve işlevlerinin bu şekilde sıkışmış olması, onun siyasal meşruiyetinin doğal olarak tartışma konusu yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Ancak, hükümetler arası örgütlerin çalışmalarındaki prosedürel sorunların kaçınılmazlığı ve etkinliğin olmaması nedeniyle, küresel güvenlik, çevre felaketleri ve terör konularında hükümetler arası bazda devletlerin üstlenmesi gereken işlevlerin etkin hale getirilemediği ve ulus devletin meşruiyet temelini sağlama alınamadığı açıktır.

Hükümetler arası örgütler her ne kadar diğer üç sürecin beklenti ve taleplerinin değerlendirildiği ve sonuçlandırıldığı platformlar olarak görünüyorsa da, küreselleşme içerisinde bu örgütlerin en işlevsel çalışanlarının küresel kapitalizmin taleplerinin etkinleştirildiği ve uygulamaya konulduğu örgütler olduğu gözlenmektedir. Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve bunlara benzer diğer ekonomi boyutlu örgütler etkin bir şekilde çalıştırılır iken, dünya barışının korunmasından birincil sorumlu örgüt olarak ortaya çıkan Birleşmiş Milletler örgütünün etkinliğe kavuşturulamadığı, ayrıca nükleer ve kimyasal silahların sınırlandırılmasına, çevrenin korunmasına, çalışma şartlarına ve terörle mücadeleye ilişkin uluslararası düzenlemelerin ise etkin bir şekilde işletilemediği görülmektedir. İşleyebilen bu tür örgütlerin uygulamalarının da ülkeden ülkeye

farklılıklar arz etmesi nedeniyle bir çifte standardın sabit olduğu açıktır. Bu anlamda, hükümetler arası örgütlerin küreselleşme sürecinin ekonomik serbestleşme merkezli bir şekilde tek boyutlu olarak algılanmasına önemli bir katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca, bu tek boyutlu algılama, ekonomi alanındaki hükümetler arası örgütlerin etkin çalışıyor olması nedeniyle, küreselleşmenin sanki ulus devletler ile küresel kapitalizm arasındaki mücadele ile şekillenen bir sürece indirgemektedir. Zira, küresel boyutlu tartışmalar en yoğunluklu olarak bu tür ekonomik örgütlerde gerçekleştirilmekte, tartışmalar basın, yayın ve internet aracılığı ile yoğun bir şekilde dünya kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Böylece, küreselleşme dendiğinde sadece ekonomik serbestleşme hareketi imgesinin insanların zihninde canlanması sağlanmaktadır. Belki de, önümüzdeki dönemde ulus devletin meşru temellerinin sorgulanmaya açılacağı temel kaynağın da bu nokta olacağı gözlenmektedir. Ulus devlet, küresel kapitalist taleplere olumlu ve çabuk yanıt vermeye yatkın görünür iken; küresel sorunların çözümü konusunda, kısmen fiilen kapasitesinin yetersizliğinden kaynaklanan nedenler kısmen de bu konularda yetkili uluslararası örgütlerin etkin çalıştırılmasındaki isteksizlikten dolayı, sivil girişimlerin taleplerine olumsuz yaklaşmaktadır. Buna ek olarak yerel kültürel taleplere de şüpheli bir şekilde yaklaşan ulus devletin böylece topraksal bütünlüğü kırılgan hale gelmektedir. Yani ulus devlet, farklı süreçlerin taleplerinin eşit bir şekilde değerlendirilmesi konusunda adil davranmamaktadır.

3.3.5. Alt Süreçler Arasındaki Etkileşim ve İletişim

Bahse konu alt süreçlerin her biri kendi aktörleri aracılığı ile küreselleşme sürecine müdahil olmaya ve onu kendi öncelikleri ekseninde şekillendirmeye çalışmaktadır. Alt süreç aktörlerinin amaçları, politikaları ve davranışları kimi zaman birbiriyle çelişiyor olabileceği gibi kimi zaman da diğer bir alt sürecin beklentileri ile bir ittifak söz konusu olabilir. Örneğin, hükümetler arası ilişkiler eksenindeki aktörler olan devletler çoğu kere ekonomik serbestleşmenin aktörleri olan çok uluslu şirketlerle ekonomi politikaları konusunda uyum içerisinde çalışmaktadırlar. Ancak, bu uyum kimi zaman dünya ölçekli sivil toplum hareketinin çevre kirlenmesi konusundaki baskısı nedeniyle bozulabilmektedir. Ya da çok uluslu şirketler ile sivil toplum girişimleri devletin fonksiyonlarının azaltılması konusunda uyumlu beklentiler geliştirirken, bu uyum küresel kirlenme konusuna gelince bozulabilmektedir. Aynı şekilde, yerel kültürel taleplerin temsili konusunda yerel hareketler ile küresel sivil toplum örgütleri devletin kültürel işlevlerinin yeniden tanımlanması konusunda benzer bakış açısına sahip olurken, bu uyum, yerel kültürel taleplerin bireysel temel hak ve özgürlüklerin kullanımı konusunda uygar kıstasları dikkate almaması durumunda kolayca kırılabilir. Bu yüzden, küreselleşmenin her bir alt sürecinin tek merkezden tanımlandığı, aktörlerinin yeknesak olduğu, amaçlarının ve politikaların iyi belirlenmiş olduğu düşünülmemelidir. Alt süreç aktörlerinin amaçları ve politikaları farklı önceliklere sahip olabilir.

Küreselleşmenin alt süreçleri olarak tanımlanmaya çalışılan dört ana sürecin doğrudan herhangi birinin aktörleri arasında yer almamakla birlikte, küresel suç teşekkülleri küreselleşmeyle paralel bir şekilde nitelik değiştirmektedir. Küresel suç örgütleri tıpkı çevre sorunu gibi insanlığa önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Terörist örgütlerden insan kaçakçılığına, yasadışı ticaretten uyuşturucu ticaretine kadar birçok alanda değişebilen suç örgütleri bilgi teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak küresel bir aktör hüviyeti kazanmıştır. Uyuşturucu ticareti gibi adi nitelikli

örgütlenmeleri bir kenara bırakır isek, uluslararası insan kaçakçılığının ve terörizmin temelinde küresel kapitalizmin adaletsiz gelişimi teşvik etmesi önemli bir yer tutmaktadır. Yani, iş gücünün serbest dolaşımında kısıtlamalar var olduğu sürece insan kaçakçılığı da mutlaka var olacaktır. Ayrıca, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındaki refah uçurumu açıldığı sürece, güçlü ülkeleri hedef alan bir kısım terörist girişimler de teşvik edilmiş olacaktır. Özellikle 11 Eylül olayıyla birlikte küresel bir boyut kazanan terör eylemleri, adı birer eylem olmaktan daha öte ideolojik bir boyut taşımaktadır. Bu ideolojik boyutun altında, dünya ölçeğinde var olan kapitalist düzenin yaratmış olduğu gelişmişlik farkı, ve bu düzenin korunmasında merkezi ülkelerin önemli rol üstleniyor olmaları yatmaktadır. Azgelişmişlik, kültürel ve kimlik anlamında aşağılanma ve sistemden dışlanma, bir kısım ülke ve halkların küresel ortamda kendilerini yeterince temsil edememelerine yol açmaktadır. Bu çaresizlik durumu, az gelişmiş ülkelerdeki bir kısım insanların terör yöntemine başvurmalarına neden olmakta, böylece gelişmiş ülke halklarının da kendilerini güvende hissetmemeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu terör havası, az gelişmiş bölgelerdeki devletlerin meşruiyetini aşındırdığı gibi gelişmiş ülkelerdeki ulus devletlerin de meşruiyetini aşındırmaktadır. Zira, güvenlik sorunu ortaya çıktığında, devletin en temel görevlerinden birini yerine getirmesi beklenir. Eğer devlet bu tehdidi kalıcı bir şekilde bertaraf edemiyorsa, insanların gözünde asli fonksiyonlarından birini yapamıyor demektir.

4. Sonuç

Küreselleşme, insanlık tarihinin gelişiminde ayrı bir tarihsel süreci göstermektedir. Bilgi teknolojilerindeki gelişme bu sürece damgasını vurmaktadır. Bu süreçte zaman ve mekan önemini kaybetmiş görünüyor. Bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkiler yoğunluk kazanmıştır. Yerkürenin siyaset, ekonomi ve toplum alanlarındaki ilişkiler ağının tek referans noktası olarak ortaya çıkışı hızlanmıştır. Kültür ve kimlik anlamında yerküre tek temsil zemini olmaya başlamıştır. Yerkürenin tek referans noktası olmaya başlaması ve ortak biricik zemin olarak bütün katılımcılar tarafından benimsenmiş görünmesi, küresel çapta bir bilincin yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Bütün bu gerçeklikler ortada dururken, küreselleşme kavramlaştırmasının literatürde ve dünya kamuoyunda bir tek boyutu ile ön plana çıkarılıyor olması, bu ortak zeminde mücadele eden güçlü taraflardan birinin dayatmalarından kaynaklanmaktadır. Tek pazar ideali elbette küresel bir toplum, medeniyet ve siyaset oluşumuna önemli katkıda bulunmaktadır. Ancak, F. Fukuyama'nın yaptığı gibi, serbest piyasa ekonomisinin bütün ülkelerde yeknesaklaştırılmasının ideal durum olduğuna ve bunun tarihin sonu olduğuna ilişkin dayatmalar, küresel bazda kapitalist üretim ve tüketim modelinin yarattığı sorunların çözümüne katkı sağlamayacaktır. Avineri'nin deyimi ile bu türlü dayatmalar güya eski problemlerin ve düşmanlıkların küreselleşme ile birlikte yok olacağı gibi bir hayale sevk etmektedir insanları (Avineri, 1992, 25). Çevre kirlenmesi başta olmak üzere bu sorunlar artık ulus devlet tarafından ele alınabilecek ve çözülebilecek sorunlar olmaktan çıkmış görünmektedir. Ekolojik sorunlar tek bir toplumun ve tek bir ulus devletin kontrolü altında olamayacak kadar ulusal sınırları aşmış durumdadır. Bu konu, insanlığın ortak geleceğini ilgilendirmektedir. Ancak, küreselleşmenin mevcut literatürde tek tipleştirilmesi ve bir boyutunun fazlasıyla ön plana taşınarak bütün bir küreselleşme sürecinin bu bakış açısıyla tanımlanması, önümüzdeki dönemde insanlığı bekleyen en önemli sorunlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden küreselleşmenin

bir bütün olarak alt süreçlerinin tanımlanması, aktörlerinin belirlenmesi, amaç ve politikalarının iyi analiz edilmesi, ve böylece küreselleşmenin çok farklı talep ve beklentileri içeren bir mücadele alanı olduğunun altının çizilmesi gerekiyor.

Kavramsal yeknesaklık ve yorumun tek tipleştirilmesi, küresel sorunlara çözüm yolları arayan farklı girişimleri sekteye uğrattacak, böyle bir durum kürede yaşayan bütün bireylerin geleceğini derinden etkileyecektir. Ayrıca, liberal kapitalist eksen tarafından tek tipleştirilmiş bir küresel kavramlaştırma modernleştirme ve medenileştirme gibi sömürgeci uygulamaların küresel ortamda yeniden hayat bulmasına zemin hazırlayacaktır. Küreselleşmenin yeni sömürgeci yaklaşımlar ve yeni medenileştirme projeleri ile aynileştirilmesi, dünyanın medeniyetler ekseninde büyük çaplı kargaşalara maruz kalması ile sonuçlanabilir. Tarafların sahip oldukları mevcut askeri yetenekleri dikkate alındığında, savaşın konvansiyonel yöntemlerle yürütülemeyeceği açıktır. Bu anlamda, ideolojik içerikli kimi terör hareketlerinin ivme kazanması beklenebilir. Teknolojideki ilerlemeler nedeniyle terörün kürenin herhangi bir yerine kolayca ulaşma imkanı bulunması, bütün insanların güvenliğini tehlikeye atıcı bir durumdur.

Küresel ortam çok farklı taleplerin aynı zamanda ve aynı zeminde ortaya çıktığı bir durumu yansıtmaktadır. Öncelikle bu çok farklı beklentilerin ve taleplerin ortak zemine adil bir şekilde yansması ve ikinci olarak da farklı beklenti ve taleplerin adil bir şekilde karşılanması, önümüzdeki dönemde küresel düzen ve istikrarın ön şartlarından kabul edilmelidir. Aksi takdirde, taleplerin zemine yansmasında ve karşılanmasında, kısa vadede bir tarafın mevcut gücüyle tek yönlü dayatmadan kaynaklanacak adaletsizliğin derinleşmesi, uzun vadede küresel zeminde baş edilmesi zor sorunların temellerini atacaktır. Bu yüzden, çevre kirlenmesi, adil olmayan gelişme, insan hakları uygulamaları, demokratikleşme, silahsızlanma, yerel kültür ve kimliğin temsili gibi konular en az verimli ve üretken bir küresel ekonominin gerçekleştirilmesi kadar önemli konulardır. Küresel bir toplum bilincinin geliştirilebilmesi, küresel bir siyaset anlayışının yerleştirilebilmesi ve böylece küresel sorunlarla daha kolay baş edilebilmesi için, küreselleşme kavramlaştırmalarında tek yönlü dayatmaların ideolojik yüklemeleri göz ardı edilmemelidir. Küreselleşme, merkezden kumanda edilen tek yönlü kaçınılmaz bir sonuç olmayıp, yeni bir siyaset alanı yaratmaktadır. Bu alan herkese açıktır. Ancak, küreselleşme durumunun iyi anlaşılması için, bu “herkese açıklık” düşüncesine kavramsal girişimlerde yer verilmesinin önemli bir işlev üstleneceği unutulmamalıdır.

Referanslar

- ALBROW, M., KING, E. (1990) *Globalization, knowledge and society*, London, Sage.
- AMIN, S. (1997) *Capitalism in the age of globalization*, London, Zed Books.
- ANDERSON, P. (1974) *Lineages of absolutist state*, London, Verso.
- AVINERI, S., DE-SHALIT, A. (1992) *Communitarianism and individualism*, Oxford, Oxford University Press.
- BRETHERTON, C. (1996) Introduction: global politics in 1990s. İçinde : Bretherton, C, Ponton, G. der. *Global politics: an introduction*. Oxford, Blackwell.

- FRIEDMAN, J. (1992) Global system, globalization and the parameters of modernity. İçinde: Featherstone, M. , Lash, S. , Robertson, R. der. *Global modernities*. London, Sage.
- FUKUYAMA, F. (1992) *The End of the history and the last man*, New York, Macmillan.
- GIDDENS, A. (1990) *The consequences of modernity*, Standford, Standford University Press.
- GILL, S. (2000) Globalization, market, civilization, and disciplinary liberalism. İçinde: Linklater, A. der. *International relations: critical concepts in political science*. London, Routledge.
- HILL, C. (1969) *Reformation to industrial revolution*, England, Penguin Books.
- HOBSBAWM, E.C. (1968) *Industry and Empire*, New York, Pantheon Books.
- ROBERTSON, R. (1992) *Globalization: social theory and global culture*, London, Sage.
- SALAMON, L. (2000) *Non-state actors on the global scene: the case of civil society organizations*. Paper presented to the National Intelligence Council Project, April 18.
- SCOTT, A. (1997) *The limits of globalization: case and arguments*, London, Routledge.
- TILLY, C. (1984) *Big structures large processes huge comparisons*, New York, Russel Sage Foundation.
- UNCTAD (1999) *World Invest Report 1998*.
- WALLERSTEIN, I. (1974) *The modern world system*, New York, Academic Press.